A *Gendzsi tíz kötetben* (*Dzsúdzsó Gendzsi,* 十帖源氏) a világhírű 11. század eleji japán nagyregény, a *Gendzsi regénye* 17. században keletkezett tartalmi összefoglalója. A *Gendzsi regénye* (*Gendzsi monogatari,* 源氏物語) talán nem ismeretlen a magyar olvasók előtt, hiszen, bár régi angol nyelvű interpretációk alapján, két magyar fordítása is megjelent. (Muraszaki: *Gendzsi regénye I–III.*, ford. Hamvas Béla, Philipp Berta, Bp., Európa, 1963, ill. Muraszaki udvarhölgy: *Gendzsi szerelmei I–III.*, ford. Gy. Horváth László, Bp., Európa, 2009.) Az elbeszélés egy rendkívül művelt udvarhölgy, Muraszaki Sikibu (紫式部) munkája, aki az akkori császár felesége, Sósi császárné (csúgú Sósi, 中宮彰子) mellett szolgált. A fiktív, a korabeli eseményekhez és személyekhez mégis sok szállal kötődő történet főszereplője a Császárfás Csarnok császára (Kiricubo tei, 桐壺帝) néven emlegetett császár fia, az arisztokratává lefokozott Gendzsi herceg, aki kivételes szépségével, modorával és sokoldalú tehetségével vívta ki környezete elismerését és szeretetét. Az ötvennégy kötetes (fejezetes) regény negyvenegy kötetében az ő élettörténetét követhetjük végig: szerelmi kapcsolatait, politikai karrierjét, az őt körülvevő világhoz való viszonyulásának változását, miközben megismerhetjük a 10–11. századi japán udvari arisztokrácia mindennapjait, szertartásait és érzésvilágát. Az utolsó tizenhárom kötet Gendzsi herceg utódainak történetét meséli el.

Muraszaki Sikibu műve már saját korában különösen nagy elismerésre tett szert, ez pedig az évek és évszázadok során csak növekedett: a 12. századtól kezdve például a korban magas irodalomnak számító vaka-költészet művelői is alapműként tekintettek a *Gendzsi regényé*re, és sokat merítettek annak kifejezésvilágából, jeleneteiből és tájábrázolásából. Ugyanekkor készült az első, a regény egyes jeleneteit ábrázoló festészeti alkotás, valamint sorra születtek kritikai-értelmező munkák. Nem sokkal keletkezése után az általános műveltség részét képezte, később pedig a költők és irodalomtudósok is oktatták tanítványaiknak. Az ilyen előadások alkalmával a történet könnyebb megismerését segítették a tartalmi összefoglalók, melyek egyik képviselője a *Gendzsi tíz kötetben*. Nevét onnan kapta, hogy tíz füzet formájú könyvben foglalja össze a regény ötvennégy kötetének tartalmát. Szerzője a jelentős költő, Nonogucsi Rjúho (野々口立圃, 1595–1669), megjelenését az 1648–1652 közötti időszakra teszik. A 17. századi Japánban elterjedt a fatáblás nyomtatás, Rjúho munkája is ezzel az eljárással készült, nyomtatott formában terjedt. Ebben az időben, 1650-ben jelent meg a *Gendzsi regényé*nek metszetképekkel illusztrált nyomtatott változata, a *Képes Gendzsi* (*Eiri*

Gendzsi, 絵入源氏), az első ilyen kiadvány azonban nagy valószínűséggel a *Gendzsi tíz kötetben*.

Nonogucsi Rjúho a korában népszerű haikai-költészet (俳諧) és a renga (連歌), azaz láncvers művelője, ezenkívül jártas volt a vaka-költészetben és festőként is tevékenykedett. Jelen munkája metszetképeit is ő készítette. A *Gendzsi tíz kötetben* megírásának egyik fő célja feltehetően az volt, ami a legtöbb korabeli Gendzsi-összefoglalóé: a regényben szereplő vakák segítségével elmélyíteni a költők jártasságát a vaka-költészet kifejezésvilágában. A fennmaradt példányok között találni olyanokat, melyek sorközi és marginális jegyzeteket tartalmaznak. Ezek feltehetően Rjúho tanítványainak jegyzetei, melyek a költő Gendzsi-előadásai során keletkeztek, azaz minden bizonnyal maga is oktatta Muraszaki regényét. Noha a mai felfogás szerint egy prózai mű tartalmi összefoglalójának célja a történet summázata, a 16–17. századi Japánban sokkal nagyobb figyelmet fordítottak a mű szereplői által komponált költeményekre. A *Gendzsi tíz kötetben* esetében ez különösen szembetűnő, ugyanis amíg a regény prózai részét és az abban olvasható történéseket jelentősen lerövidítette, addig a műben található 795 vaka mindegyikét meghagyta, és a prózai részek is azon jeleneteket mutatják be részletesebben, melyekben verseket költöttek a szereplők. Az utolsó kötet végén ugyanakkor Rjúho családfákat közöl, ezek segítségével pedig az olvasó megismerheti a szereplők egymáshoz való viszonyát.

A *Gendzsi tíz kötetben* a vakákon kívül a történetet összefoglaló prózai szöveg esetében is nagyban támaszkodik a regény szövegére, nem túlzás azt mondani, hogy annak rövidített változata. Szó szerint idézi tehát Muraszaki művét, többnyire csak a tartalmi ugrások esetében tér el némileg attól. Például a jelen számban közölt *A Császárfás Csarnok* című kötet kezdő mondata is szó szerint a Muraszaki-regény kezdősorait vette át. Több esetben azonban a regényben egymástól távolabb eső mondatok egyes részeit kapcsolja össze, ezáltal előfordul, hogy az eredeti mondat tartalma megváltozik. Ezekben az esetekben jegyzetben tettünk említést az eltérésről. Muraszaki művének több szövegváltozata maradt fenn kéziratos másolatok formájában, a későbbi nyomtatott kiadások pedig ezen különböző szövegváltozatok alapján készültek, több esetben az eltéréseket is feltüntetik. A *Gendzsi tíz kötetben* több ritka szövegváltozatot tartalmaz.

A kimaradt vagy csak röviden említett történetrészletek megismerését némileg segítik az illusztrációk. A klasszikus irodalomban régi hagyomány volt, hogy egy művet képekkel együtt olvasnak, illetve terjesztenek, a *Képes Gendzsi*, a *Gendzsi tíz kötetben* és a *Gendzsi regényé*nek többi illusztrált nyomtatott kiadása is ezt a tradíciót folytatja. Rjúho munkája ugyanakkor a

bonyolult kapcsolati szálakkal átszőtt cselekmény helyett sokkal inkább a vakákra fókuszál, mintegy azokon keresztül mutatja be a szereplők lelki világát és a történéseket. A fenti sajátosságokat is figyelembe véve feltételezhető, hogy a szerző elsősorban költőknek szánta összefoglalóját.

8 Ebben a számban a regény első kötete (fejezete), *A Császárfás Csarnok* összefoglalója olvasható. Ebben a részben ismerhetjük meg a főhős apját, a Császárfás Csarnok császárát, anyját, a Császárfás Csarnok hölgyét (Kiricubo no kói, 桐壺の更衣), majd Gendzsi herceg születését és élettörténete, illetve szelleme fejlődésének elindulását. A *Gendzsi tíz kötetben* elején lévő előszóban a *Gendzsi regénye* keletkezési körülményeivel kapcsolatos, 14. század óta ismert legendát olvashatjuk. Noha valós alapja nincs, érdekes dokumentum Muraszaki regényének akkori befogadásával kapcsolatban.

MEGJEGYZÉS

A fordítás a Japán Nemzeti Irodalomkutató Intézet (Kokubungaku Kenkjú Sirjókan, 国文学研究資料館) digitalis adatbázisának Hacukari-gyűjteményében (Hacukari Bunko, 初雁文庫) található, 1661-ben kiadott változat alapján készült. Az illusztrációk ugyanebből a kiadványból származnak. (https://kotenseki.nijl.ac.jp/biblio/200003385/viewer/1)

A fordításban gömbölyű zárójelben feltüntetett szavak a forrásszöveg sorközi, illetve kicsivel szedett jegyzetei, szögletes zárójelbe a forrásban nem szereplő, de a megértés szempontjából szükségesnek tartott kiegészítéseket tettük.

FONTOSABB FELHASZNÁLT IRODALOM

Abe Akio – Akijama Ken – Imai Gen'e – Szuzuki Hideo: Sinpen nihon kotenbungaku zensú 20. *Gendzsi monogatari 1.* (阿部秋生 秋山虔 今井源衛 鈴木日出男　新編日本古典文学全集20『源氏物語』1). Tokió, Sógakkan, 1994.

Gendzsi monogatari 1. A szöveget gondozta és jegyzetekkel ellátta: Janai Sigesi – Murofusi Sinszuke – Óasza Júdzsi – Szuzuki Hideo – Fudzsii Szadakazu – Imanisi Júicsiró (柳井滋・室伏信助・大朝雄二・鈴木日出男・藤井貞和・今西祐一郎校注『源氏物語』一). Tokió, Ivanami Soten, 2017.

Simizu Fukuko: *Dzsúdzsó Gendzsi no honbun to kakusu hanpon – Vaka no ibun to kaisaku no mondai* (清水婦久子「『十帖源氏』の本文と各種版本 和歌の異文と解釈の問題). In.: Itó Tecuja szerk.: *Kaigai Heian bungaku kenkjú dzsánaru 6.* (伊藤鉄也編『海外平安文学研究ジャーナル 6.0) Tokió, Itó Tecuja, 2017, 11–28.

Sirai Josio – Nakao Jukari szerk., a szöveget gondozta az Ogi Nabesima Bunko Kenkjúkai: *Szaga Daigaku Fuzoku Tosokan Ogi Nabesima Bunko zó Dzsúdzsó Gendzsi. Rjúho dzsihicu kakiirebon. Honkoku to kaiszecu* (白石良夫・中尾友香梨編　小城鍋島文庫研究会校訂『佐賀大学附属図書館小城鍋島文庫蔵十帖源氏立圃自筆書入本』【翻刻と解説】). Tokió, Kaszama Soin, 2018.

[Előszó]

A Ragyogó Gendzsi regénye úgy keletkezett, hogy amikor Murakami császár tizedik lánya, a nagy kamo-i főpapnő[1] megkérdezte Icsidzsó visszavonult császár feleségétől, Dzsótó visszavonult anyacsászárnétől,[2] van-e valami érdekes könyve, utóbbi magához hívatta Sikibut, és megparancsolta neki:

– Írj valami újat!

Sikibu elzarándokolt Isijamába,[3] egy ideig ott maradt, és imádkozott, hogy valami eszébe jusson. Ekkor a nyolcadik hónap tizenötödikei hold a tó[4] vizén tükröződött, ennek hatására pedig fellebegett előtte egy regényjelenet, és a Szuma kötettel[5] elkezdte az írást.

A kötetek száma a Tendai-irányzat hatvan könyvét[6] veszi alapul, címüket a négy igazságról[7] szóló tanítás egy részlete alapján kapták: „minden létezik, minden üres, minden létezik és minden üres, semmi sem létezik és semmi sem üres". Egyrészt a regény szövegében, másrészt a versekben, harmadrészt a szövegben és a versekben, negyedrészt a szövegben és a versekben sem szereplő szó a címek alapja.

Először Tó no Sikibunak hívták [a szerzőt], de mivel a regény egy részében Muraszaki úrhölgyet írta le a legkitűnőbben, Muraszaki Sikibunak nevezték át. A szóbeszéd szerint ő Kannon megtestesülése. A Danna templom szerzetese átadta neki az egy lélek három szemlélet tanát.[8]

GENDZSI TÍZ KÖTETBEN

A Császárfás Csarnok

[Muraszaki Sikibu családfája]

Kaneszuke, a gáti középtanácsos[9]
|
Koremasza (Inaba kormányzója)
|
Tametoki (Ecsizen kormányzója)
|
lány (Muraszaki Sikibu)
anyja Tamenobu (Szeccu kormányzója)
lánya, Katako

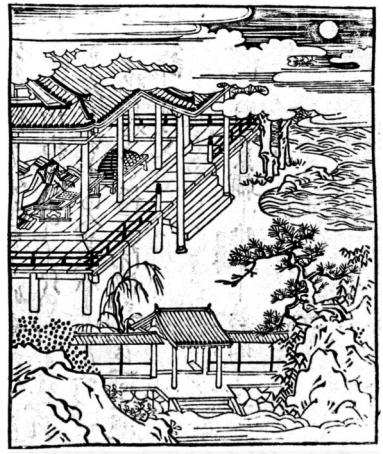

[A Császárfás Csarnok]

Valamelyik őfelsége idején, amikor sok-sok magasabb és alacsonyabb rangú szerető[10] szolgált a császár mellett, volt köztük egy, akit – bár nem származott túl rangos családból – őfelsége különösen szeretett.

(A „Valamelyik őfelsége idején" megjegyzés Daigo császár őfelségének korát[11] jelöli. Az „őfelsége különösen szeretett" megjegyzés a Császárfás Csarnok hölgyére[12] vonatkozik.)

[A császárnéi lakrész épületeinek elnevezései]
Körtefás Csarnok (Sójó Csarnok), Császárfás Csarnok (Sigei Csarnok), Lilaakácos Csarnok (Higjó Csarnok), Szilvafás Csarnok (Gjóka Csarnok), A Villámsúlytotta Fa Csarnoka (Súhó Csarnok)[13]

Mivel őfelsége ezt a Császárfás Csarnokban lakó alacsonyabb rangú szeretőt annyira szerette, a Császárfás Csarnok császárának is hívják.

A sok szerető gyűlölte a hölgyet, akinek ezért éjjel-nappal egy percig sem volt nyugta az udvari szolgálat közben, és talán mert megszállta a sok gyűlölet, állapota egyre súlyosabb lett (súlyos betegséget jelent), mind több időt töltött otthon magányosan, gyámoltalanul, így a császár őfelsége nagyon aggódott miatta, így a bíráló vélemények ellenére képtelen volt visszafogni érzéseit.

– Kínában is egy ilyen eset miatt fordult feje tetejére a világ, igen veszélyes! – nyugtalankodtak folyton az alattvalók, és még Jang Guifei[14] példáját is felhozták.

Ennek az alacsonyabb rangú szeretőnek az apja korábban meghalt, anyja régi vágású asszony volt, nem is maradt alul a nagy tiszteletnek örvendő hölgyekhez képest, amint azonban valamire szüksége lett volna, gyámoltalanul pártfogók nélkül maradt.

Talán mert már előző életükben is erős kötelék fűzte őket egymáshoz,[15] egy gyönyörű, drágakőhöz hasonló szépségű kis hercegnek adtak életet. (Őt hívták Ragyogó úrfinak.) Az elsőszülött herceg viszont a jobb felőli miniszter lánya, egy magasabb rangú szerető fia volt, akit nagy gonddal neveltek, hiszen nem fért kétség hozzá, hogy fényes jövő áll előtte, szépségben azonban nyomába sem ért a Ragyogó úrfinak. Születése után a császár kitüntetett figyelmet szentelt neki, az elsőszülött herceg édesanyja ezért már-már attól félt, netán őt teszi meg trónörökössé. Mondani sem kell, mennyire elkeserítette a többi hölgyet az, hogy a császár folyton elment lakosztályuk előtt, ahányszor csak meglátogatta legkedvesebb szerelmét. Amikor pedig a hölgy járult a császár színe elé, különféle álnok csapdát állítottak neki mindenütt, az épületek közti hidakon és folyosókon, sokszor még kísérőinek ruhája is

kárát látta. Gyakran előfordult, hogy bezárták annak a belső folyosónak az ajtaját, amit nem tudott volna elkerülni, és együttesen okoztak neki kínos és gyötrelmes perceket. A császár őfelsége nagyon sajnálta szerelmét, ezért a Kórjó Csarnokban[16] lakó másik alacsonyabb rangú szeretőjét máshova költöztette, és az lett az új lakosztálya. Az elköltöztetett hölgy persze ettől még nagyobb haragra gerjedt, ki sem lehetett engesztelni.

Amikor a kis herceg hároméves lett, megtartották a hakama-felvétel[17] szertartását, ugyanakkora pompával mint az elsőszülött hercegét. Megjelenése és személyisége különleges, ritka jelenség volt, így rá nem is tudtak irigyek lenni.

Az év nyarán anyja, a császár szeretője (ti. az alacsonyabb rangú szerető) gyengélkedett, ezért haza szeretett volna térni, őfelsége azonban már megszokta, hogy örökösen betegeskedik, most sem adott neki engedélyt erre. Igen ám, de állapota napról napra súlyosabb lett, s egyre jobban elhagyta ereje, anyja ezért sírva könyörgött, mire végül hazatérhetett, a kis herceget viszont a Palotában hagyta. Amint őfelsége elnézte, hogy e bájos hölgy arca egészen beesett, és már-már úgy tűnt, bármikor elillanhat e tünékeny földi létből, mindenfélét ígért neki múlttal és jövendővel kapcsolatban, ám a hölgy képtelen volt válaszolni: szemei elernyedtek, és úgy látszott, nem is tud magáról. Korábban megeskette, hogy egyikük sem indul el hamarabb a végső úton, most pedig így szólt:

– Nem hagyhatsz itt engem! – ezt pedig a hölgy is fájdalmasnak érezte [és ezt a verset költötte].

Végső búcsúzás:
választút előtt állok,
e bánatomban,
amelyen menni vágyom,
bizony, az élet útja!

Őfelsége kiadta a parancsot, hogy készítsék elő a kézikocsit,[18] majd a hölgy távozott. A császár őfelségének nagyon fájt a szíve emiatt. Egyszer sem volt ideje visszatérni a hírvivőnek, nem sokkal éjfél után a hölgy el is távozott az élők sorából. Mikor őfelsége meghallotta, teljesen összezavarodott és magán kívül volt. A kis herceget még most is maga mellett szerette volna tudni, ám az ilyesmi[19] példa nélkülinek számított, így hát kénytelen volt elvitetni őt az Udvarból. A gyermek nem tudta mire vélni az egészet, igaz, furcsának találta, hogy mindenki keservesen sír körülötte, és a császár őfelségének is szüntelenül folynak a könnyei.

Eljött az ideje, így a néhai Császárfás Csarnok hölgyét az Otagi nevű helyen elhamvasztották.

– Bár egyazon füstként… – sírt az édesanyja forró könnyeket hullajtva, amint bekönyörögte magát a búcsúztatáson részt vevő udvarhölgy kocsijába. Később hírnök érkezett hozzá az Udvarból, aki tudatta, hogy a hölgy megkapta a harmadik rendfokozatot.[20]

A császár őfelsége akárhányszor látta az elsőszülött herceget, minduntalan a másodszülött herceg jutott eszébe. Udvarhölgyeket és dajkákat küldött hozzá, hogy hírt adjanak hogylétéről.

Egy nagy vihar utáni nap hűvös alkonyán aztán elküldte Jukei no Mjóbut egy levéllel.[21] Őfelsége írásában ez a vers állt:

Palota-réten
harmatot összefújja:
szél morajában
kicsiny lednektőre, oh,
aggódón goldolok most![22]

Mjóbu találkozott az alacsonyabb rangú szerető anyjával [és ezt a verset költötte].

Csengettyűtücskök.
Mint ők, minden erőmmel
sírok, hiába:
éj se, kedvem se virrad,
könnyem hull, mintha ráznák!

Az idős hölgy válasza:

Oly nagyon sűrűn
zendül a tücsöklárma
vadon kertemben,
hova harmatod hullik,
lakója fellegeknek!

Mondván nem olyan alkalom ez, amikor valami ajándékot kellene adni, mindössze az alacsonyabb rangú szerető ruháit küldte el őfelségének, amikben aludt, és amikben mindennapjait töltötte, illetve frizura készítő eszközeit. Őfelségének késő éjjel sem jött álom a szemére. Csak nézte a kis belső kert virágait, majd hívatott négy-öt udvarhölgyet, hogy legyen kivel társalognia.

Az idős hölgy válaszában ez a vers állt.

Ki vad szelektől
megóvta: dús, árnyas lomb.
Mióta elszáradt,
kicsiny lednek miatt, oh,
szívem olyan nyugtalan!

Jukei no Mjóbu beszámolt mindenről, amit az idős hölgy elmesélt, többek között a kis hercegről, amikor pedig megmutatta, amiket küldött neki, őfelsége ezt a verset költötte.

Bárcsak volna egy
látnok, ki felkutatná,
hogy megtudhassam,
legalább hírek útján,
merre lehet most lelke!

Az elsőszülött herceg édesanyja, Kokiden már régóta nem járt a császár lakosztályában lévő szobájában, egy szép holdas estén pedig mulatságot (zenés mulatság) rendezett. Az alattvalók mind kellemetlenül érezték magukat.

A császár őfelsége az idős hölgyre gondolt [és ezt a verset küldte].

Felhők felett[23] *is*
könnyek homályába vész
őszi holdvilág.
Sással kietlen kertben
hogy is lakhat ragyogón?[24]

Telt-múlt az idő, míg végül a kis herceget az Udvarba hozták. Gyönyörű kisfiúvá cseperedett, őfelségét igencsak elfogta a félelem.[25] A következő év tavaszán eldőlt, hogy az elsőszülött herceg lesz a trónörökös, ennek ellenére őfelsége őt akarta megtenni, noha tudta, a közvélemény aligha fogadná el, le is tett szándékáról, még arcán sem lászottak gondolatai.

Az idős hölgy közben – talán mert sehogyan sem tudott megvigasztalódni – meghalt. Őfelségét aztán emiatt töltötte el a szomorúság.

Amikor a kis herceg hétéves lett, tanulmányai megkezdéseként kínai szöveget olvasott. Mondani sem kell, mennyire jeleskedett a tudományban, de még citera- és fuvolajátéka is az egekig zengett. Akkoriban történt, hogy egy koreai jós tette tiszteletét az Udvarban, aki elámult az ifjú tehetségétől és szépségétől, így hát elnevezte Ragyogó úrfinak, és elhalmozta ajándékokkal. Őfelsége igen sajnálta, hogy egyszerű alattvalóvá kell őt lefokoznia, de tudta, hogy ez lesz a legjobb, így adta neki a Gendzsi nevet.[26]

Évek múltán sem tudta elfelejteni kedvesét, vigasztalhatatlan volt elvesztése miatt. Naisi no Szuke[27] aztán hírül adta, hogy az előző császár negyedik leánya igen takaros teremtés. (Őt nevezték a Lilaakácos Csarnok hölgyének.[28])

Igencsak hasonlított néhai kedvesére, ráadásul rangja is magasabb volt, nem meglepő tehát, hogy őfelsége beleszeretett. Mivel Gendzsi úrfi el sem mozdult a császár mellől, a Lilaakácos Csarnokba is gyakran átlátogatott. A Ragyogó úrfi mellett őfelsége őt szerette legjobban, az emberek ezért a Fénylő nap hercegnőjének hívták.

Gendzsi úrfit tizenkét évesen felnőtté avatták, és annak a miniszternek egy hercegnőtől született leányát fektették mellé, aki ráadta a fejdíszt.[29] (Ő volt a Szent füvek hölgye.[30])

Őfelsége [ezt a verset költötte]:

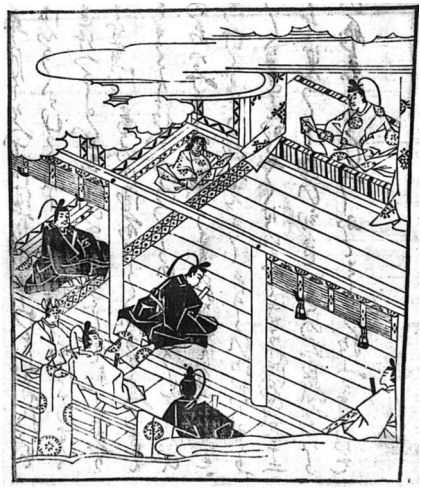

Eme gyermeki
első copfjába vajon
hosszú időkig
tartó frigy kötelékét
belefonnád-e mostan?

A bal felőli miniszter így válaszolt.

Hogyha szándékod
erős e kötelékre,
s pántlikájának
mély gyöngykölesszíne sem
fakul az évek során.

A Bal Felőli Istállótól[31] a bal felőli miniszter ünnepélyesen átvette a lovat, amelyre ráültették a Császári Titkárság[32] sólymát. A hercegek és udvari nemesek rangjuknak megfelelően kapták meg ajándékaikat[33] a lépcső előtt. Aznap éjjel Gendzsi úrfi a miniszter úr házában aludt (Gendzsi tizenkét, a Szent füvek hölgye tizenhat éves volt). A miniszter fiához, a Császári Titkárság vezetője és alsó rangú parancsnokhoz[34] a jobb felőli miniszter őméltósága negyedik lányát adták. Gendzsi úrfit minduntalan az Udvarba hívatták, így nem tölthetett sok időt a miniszter házában. Különleges jelenségnek tartotta a Lilaakácos Csarnok hölgyét, és arra gondolt, milyen jó lett volna egy ilyen lányt feleségül venni, meg arra, hogy nem találni hozzá fogható teremtést.

A miniszter őméltóságának leánya nem is tudta megdobogtatni szívét. Amint idősebb lett, a Lilaakácos Csarnok hölgye már nem engedte be magához a bambuszfüggönyön át, mint azelőtt, csak mulatságok alkalmával hallhatták egymás citera- és fuvolajátékát, és halkan hallhatta néha-néha a hölgy hangját. Ezzel vigasztalódott, s akkor érezte csak jól magát, ha az Udvarban lehetett.

Fittler Áron fordítása

Jegyzetek

[1] Szensi hercegnő (Szensi naisinnó (選子内親王), 964–1035). A kamói főpapnő (szaiin, 斎院) a császári család és a sintó vallás istenei közötti közvetítő szerepet töltötte be, Heiankjó Kamo szentélyében teljesített vallási szolgálatot. Erre a tisztségre a császári család egy hajadon nőtagját választották. Megbízatása általában egy császár uralkodásának idejére szólt. Szensi azonban csaknem egész életében, 57 éven át szolgált kamói főpapnőként, ezért hívták a nagy kamói főpapnőnek (ószaiin, 大斎院). Vallási szolgálatai mellett jelentős irodalmi szalont szervezett.

[2] Dzsótómon'in (上東門院), Sósi császárné (Csúgú Sósi (中宮彰子), 988–1074), aki mellett Muraszaki Sikibu, a *Gendzsi regényé*nek szerzője szolgált.

[3] A buddhista Isijama templom (Isijamadera, 石山寺). Az akkori fővárostól, Heiankjótól (a mai Kiotó) nagyjából húsz kilométerre keletre található. A könyörületesség bódhiszattvája, Avalokitesvara (jap.: Kannon, 観音) kegyhelye, a korban rendkívül népszerű zarándokhely volt.

[4] A Biva-tó (Bivako, 琵琶湖), Japán legnagyobb tava. Az Isijama templom e mellett található.

[5] A regény jelenleg ismert formájában a tizenkettedik kötet (fejezet).

[6] A Tendai-irányzat (Tendai-sú, 天台宗) a japán buddhizmus egyik jelentős, Kínából származó ezoterikus irányzata, a Heian-kori arisztokraták körében leginkább elterjedt buddhista tanítás. Ennek tanítása hatvan, kínai Tendai-szerzetesek által írt könyvön (harminc szútrán és azok harminc magyarázatán) alapul.

[7] Japánul sitai (四諦), szanszkritül catur-ārya-satya. 1. az evilági lét szenvedés, 2. a szenvedés okai a hívságok és a vágyak, 3. a nirvánába jutás feltétele a hívságok és a vágyak legyőzése, 4. a nirvánába jutáshoz vezető út a nyolc helyes cselekedet.

[8] Japánul issin szangan (一心三観). A Tendai-irányzat apavető szemlélete, azaz az üresség (a világon minden üres, valódi formával nem rendelkezik), ideiglenesség (a világon minden ideiglenes), központi szemlélet (az üresség és az ideiglenesség nem szétválasztható), illetve ezen három szemléletnek az egyszerre történő észlelése.

[9] Muraszaki Sikibu dédapja a neves vaka-költő, Fudzsivara no Kaneszuke (藤原兼輔) volt. Háza a Kamo-folyó gátján állt, ezért nevezték a gáti középtanácsosnak (cucumi csúnagon, 堤中納言).

[10] Nyógo (女御) és kói (更衣). Császári szeretői rangok.

[11] 897–930.

[12] Kiricubo no kói (桐壺更衣), Gendzsi herceg anyja.

[13] A császári palota, azon belül is a császárnéi lakrész épületei. Ezekben laktak a császárnék és a császári szeretők, valamint udvartartásuk. Mindegyik csarnok előkertjében egy, a nevének megfelelő fa állt.

[14] 楊貴妃. A Tang-kori (VIII. század) Hszuan Cung császár (玄宗皇帝) felesége, akit annyira szeretett, hogy emiatt zavargások törtek ki.

[15] Ti. a császárt és a Császárfás Csarnok hölgyét. Az előző élet említése a buddhista lélekvándorlás eszméjén alapuló gondolat. A folytonos újjászületések közben az előző életben megélt sorsok, illetve véghezvitt cselekedetek hatással vannak az egyén jelenlegi életbeli sorsára. Úgy tartották továbbá, hogy a hitvesi kapcsolat két életen át tart.

[16] Kórjóden (後涼殿). A császár lakosztálya, a Szeirjó Csarnok (Szeirjóden, 清涼殿) mellett lévő épület, ahol többnyire a magasabb rangú szeretők laktak.
[17] Hakamagi (袴着). Ekkor vették fel először a hakama nevű, nadrágszerű ruhadarabot.
[18] Teguruma (手車). Kézzel húzott kocsi.

16

[19] Ti. az, hogy gyász idején valaki a császár elé járuljon.
[20] Ez eggyel magasabb császári szeretői rangot, vagyis magasabb rangú császári szeretői (nyógo) státuszt jelentett.
[21] 靫負命婦. A jukei a Palotaőrség katonája. Feltehetően az udvarhölgy valamelyik férfi rokona ezt a tisztséget viselte. A mjóbu udvarhölgyi rang, a Heian-korban a császári palotában szolgáló középrangú udvarhölgyeket illették ezzel a megnevezéssel. A történet szerint az elhunyt szerető, a Császárfás Csarnok hölgyének anyját látogatta meg.
[22] Ismeretlen költő versét idézi a *Régi és új dalok gyűjteményé*ből.

Palota-réten
vén tövön kicsiny lednek:
sok harmat súlyát
nem bírja, szelet várja.
Így várlak én is téged.

(*Szerelmes dalok negyedik kötete*, 694.)

A Palota-rét (Mijagino, 宮城野) Japán északi részén, a mai Mijagi prefektúrában található. A klasszikus japán vaka-költészetben meghatározó tájeleme a lednek (bokorhere) és a harmat. A császár jelen versében a császári udvarra is utal. A lednek vagy bokorhere (lat.: Lespedeza, jap.: hagi (萩)) korai ősszel nyíló lila virágú cserje, amely Japánban különösen kedvelt: az ősz hét virágának egyike, így nélkülözhetetlen kelléke az őszi vakáknak.
[23] A császári udvar metforája.
[24] A holdvilág egyszerre jelképezi a császárt és a kis herceget (Gendzsit), a vers utolsó két sorában pedig arra utal a császár, hogy jobb lenne, ha magához vehetné az udvarba.
[25] A regényben itt az is szerepel a leírásban, hogy a kis herceg „már-már nem is evilági jelenség volt”, ezért ijedhetett meg a császár.
[26] 源氏, vagyis Minamoto (源) nemzetség. A nemessé lefokozott császári hercegek gyakran kapták ezt a vezetéknevet.
[27] 内侍典侍. A császár mellett szolgáló udvarhölgy.
[28] Fudzsicubo (藤壺).
[29] A korabeli szokások szerint a fiúkat tizenkét-tizenhárom évesen avatták felnőtté. Ez a szertartás a genpuku (元服), amely alkalmával az addigi hajviseletüket felnőtt viseletre, ruházatukat felnőtt ruhára cserélik, egy ezzel megbízott férfi pedig rájuk adja a kanmuri (冠) nevű fejdíszt. Gendzsi esetében az akkori bal felőli minisztert (szadaidzsin, 左大臣) kérték fel erre. Az, hogy a lányát mellé fektették, arra a szokásra utal, hogy a császári származású fiúk felnőtté válásuk éjszakáján egy arisztokrata lánnyal alszanak, aki a feleségük lesz.
[30] Aoi no ue (葵上). Nevét a Szent füvek (Hamvas Béla: Aoi, Gy. Horváth László: A mályvarózsa) című kötet (fejezet) után kapta. Ebben a kötetben hal meg a hölgy, Gendzsivel közös fia, Júgiri születése után.
[31] Hidari no Cukasza vagy Hidari no Merjó (左馬寮).
[32] Kuródodokoro (蔵人所).
[33] Többnyire ruhákat szokott ilyenkor ajándékozni a császár.
[34] Kuródo no sósó (蔵人少将). A Tó no csúdzsóként (頭中将) ismert szereplő. A tó a kuródo no tó (蔵人頭), vagyis a Császári Titkárság vezetője szóból származik, a csúdzsó (中将), azaz középrangú parancsnok a későbbi beosztása.